

Злата БОЈОВИЋ

ПЕТАР КОЛЕНДИЋ И БОКА КОТОРСКА

Кључне ријечи: Петар Колендић, Нико Луковић, Вицко Болица, Блажена Озана, которска гимназија

Свестрани филолог, историчар књижевности, библиограф, врсни архивски истраживач, средњошколски и универзитетски професор, академик Петар Колендић (1882-1969), од најраније младости до краја живота био је посвећен проучавању књижевне и културне прошлости, откривању њених садржаја и токова, првенствено оних најмање проучених, из старијих епоха, језика, писма, старих књига и рукописа. Најобимнија и најтрајнија била су његова бављења дубровачком књижевношћу и у тој области донео је највећи број књижевноисторијских, уопште филолошких, историјских, културноисторијских и компаративистичких открића. Познавање ове важне области обогатио је, не само откривањем до његовог времена непознатих аутора и њихових дела, него и разрешавањем низа књижевних недоумица и загонетки (откривањем књижевних извора, веза са страним књижевностима, издавањем рукописа итд.) већ и високо научном дисциплином у приступу свакој теми, чијој се обради после Колендића, по правилу, готово ништа није имало додати. Онако, како је поступао радећи на дубровачким темама, на исти начин се бавио средњовековним рукописима и ауторима, босанским фрањевцима, књижевношћу Далмације старих епоха, библиографијом и др.

Са истом том озбиљношћу занимао се Колендић и за књижевно наслеђе Боке Которске у старини, али и за књижевне и културне појаве свога времена. Део његовога личног живота био је везан за Боку, јер је три године био професор у Котору, у њој је имао књижевне саговорнике и пријатеље, током деценија дописивао се са њима, углавном о књижевним темама, писао је у неколико наврата о бокелским писцима старијих векова, сакупљао је рукописе њихових дела, интересујући се непрестано за Његоша, о коме је управо у Котору налазио грађу.

Први посредни додир са Боком потичу већ из доба Колендићевог школовања у Дубровнику. У мемоарским забелешкама, које су настајале много касније, дајући у кратким цртама мале портрете својих професора

у Дубровачкој гимназији, поменуо је Јосипа Ђелчића, који је био, како је нагласио, „Которанин родом, Талијан осјећајем“¹. Богатије је и исцрпније оцртао своја два професора математике и физике. Први је био Шпиро Томановић, из познате породице из Лепетана, која је дала низ знаменитих личности:

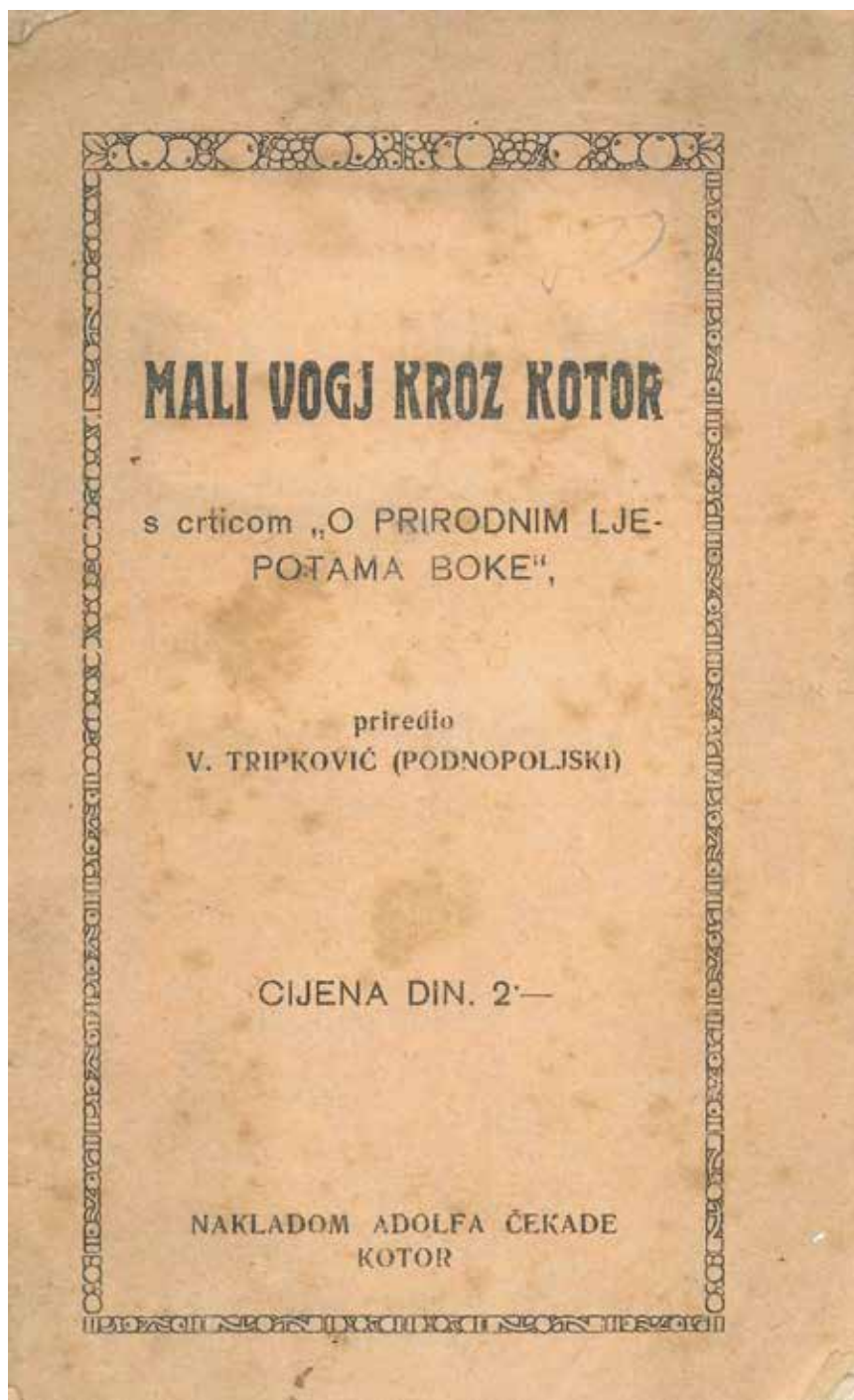

Слика 1. Проф. Шпиро Томановић са колективом Ваљевске гимназије, у средњем реду, четврти са десне стране

„Шпиро Томановић из старе капетанске куће с Лепетана у Боки. Једини православни Србин међу наставницима, мало грбав, и мало тепав, али одличан као наставник. Послије је прешао у Црну Гору. Предавао ми је математику... и физику“².

¹ Мирослав Пантић, *Књижевни историчар Петар Колендић*, у књ.: Петар Колендић, *Из старог Дубровника*, Београд, 1964, 13. – Јосип Јелчић (Ђелчић, 1849-1929), историчар, архивиста (стручно је средио Дубровачки архив), епиграф, у то време је уредио ново издање вредне књиге с краја XVI века, *La storia di Ravgia... (Историја Дубровника)*, италијанског теолога, доминиканца, Серафина Рација (1531-1611), писане на италијанском језику и штампане у Луки 1595. године. Јелчићево издање изишло је у Дубровнику 1904. Ова књига је била од значаја за Колендићево истраживање грађе о једном которском песничком спису из XVII века, о коме је касније писао.

² Јасно је да је Колендићу био познат и каснији период Томановићевог живота, који је 1913. постао директор гимназије на Цетињу. – Белешке Петра Колендића чувају се у Легату Петра Колендића, Народна библиотека Србије, Београд, 1915. Наводи се дају према исписима из ових бележака. - Најважнији део грађе из легата је сређен. Видети: Злата Бојовић, Нада Мирков Богдановић, Дејан Вукићевић, *Каталог Легата Петра Колендића, Рукописи, Кореспонденција, Старе књиге*, Београд, 2015. У даљем тексту: Легат Петра Колендића, ПКЛР...

Слика 2. Мали вој кроз Котор

Други је био Вицко Трипковић, кога је памтио по врлинама, а несумњиво и по томе што се бавио књижевним радом јер је међу најважније његове одлике навео да је био „добар... као писац новела, кога ће и касније, када су постали колеге, још једном поменути.

“Вицко Трипковић из Доброте. Србин - католик необично вриједан у својој струци. Добар и као писац новела, строг, али до педантности правичан, предавао ми је математику... и физику“³.

Непосредан и прави додир са Боком Петар Колендић је доживео тек када је, после завршених студија у Бечу,⁴ јула 1908. постављен за суплента гимназије у Котору за предмет српскохрватски језик. У овој гимназији је остао три школске године. У њој је положио професорски испит из српскохрватског језика (главни предмет) и класичне филологије (подређени предмет). После положеног испита постављен је на ново радно место у реалној гимназији у Шибенику.

Тај трогодишњи период боравка у Котору за Колендића је био вишестрано значајан. Започињали су његова службена каријера, као и његов истраживачки рад у которским, махом приватним породичним архивима и библиотекама, из кога ће проистећи неколико оригиналних, нових прилога који су осветљавали културну прошлост Боке Которске. Већ до доласка у Котор Петар Колендић се бавио научним радом и објавио четрдесетак прилога у тадашњој периодици (претежно у “Дубровнику“ и у “Срђу“). Његова преданост истраживачком раду и изузетна научна радозналост омогућиле су му да и у новој средини, у новим условима и у новој грађи, сагледа нове теме. Десетак радова је објавио за време трогодишњег боравка у Котору, од тога три у локалним гласилима, у „Боки“ (1908) и у „Извјештају ћ. к. которске гимназије“ (1909; 1910). У Котору су датирана и два озбиљна Колендићева приказа две историје књижевности, који су наговештавали његово основно опредељење као научника⁵. Тада се први пут и бавио которским темама.

³ Вицко Трипковић Поднопољак (рођен у Доброти 1870) у време када је предавао Колендићу био је већ познат као прозни писац; аутор је дела *Из декаденце* (1903), *Из Боке* (1903), *Из ренесансе* (1904). И касније се бавио књижевним и публицистичким радом и био усредсређен и даље на бокељске теме (*Цртице о Боки Которској*, 1922, *Мали вођ кроз Котор с цртицом “О природним љепотама Боке“*, 1925. и др.)

⁴ У Бечу је слушао предмете из области славистике, био је не само студент већ и сарадник Милана Решетара у раду на библиографији, предани слушалац Јагићевих предавања, часова историје код Константина Јиречка и др. О томе, као и о боравку у Котору, видети: М. Пантић, *Нав. дело*.

⁵ Први приказ је била оцена *Прегледа талијанске књижевности у Далмацији* барона В. Љубибратића, Колендићевог дубровачког професора (Program ć. I k. Vel. Gimnazije u Dubrovniku za 1908-1909, 3-29) а други представљање дела о дубровачкој књижевности у *Прегледу српске књижевности* Павла Поповића, под насловом *Најновији преглед дубровачке књижевности*, *Crvena Hrvatska, Dubrovnik*, 18.XII 1909, XIX, 101.

Саопштио је један мали прилог *Прва штампарија у Котору* (Дубровник, 1909, XVIII) и, по свему, започео истраживања књижевне грађе која ће му касније користити у радовима о бокелским писцима XVII века: о Вицку Болици и његовом спеву о Блаженој Озани (1925), о Андрији Змајевићу (1926), о Николи Луковићу као загонетном аутору *Лидије из пакла* (1933).

Описујући у мемоарским записима своје которске дане и непосредне услове у којима је живео, оставио је занимљиве податке о Которској гимназији, о професорима и учитељима који су предавали. Пишући о њима и несвесно је сачувао у непосредном доживљају слику и дух културног живота Котора на преласку из прве у другу деценију XX века.

Несумњиво је да је први сусрет са средином у којој се нашао Петру Колендићу олакшала околност што је тада директор Которске гимназије био Дубровчанин Франо Катић, „одличан класичар“ и што је међу колегама био и његов други професор из Дубровачке гимназије „незаборавни Вицко Трипковић“, касније и директор Которске гимназије. Остали професори били су са разних страна, из Далмације (Задра, Сплита, Шибеника, са Корчуле и др.), Будванин Стефан Миџор, православни катихета „либерални Александар Микулић“. Са посебном пажњом је наводио оне који су били родом из Боке:

„Бернард Лазари из старе прчањске, капетанске породице, одличан класичар и златан као друг, доцније директор гимназије у Дубровнику, католички катихета Пераштанин Дон Иво, каноник Матковић, сушта доброта... Которанин Др Леополд Несторовић, човјек ријетко добра срца; исто тако Которанин Александар Петровић - Његуш...“⁶

У позадини ових сећања на Котор и личности које су обележиле његов културни живот, стајали су и лични, сликовити Колендићеви утисци о непосредној стварности. За време трогодишњег боравка у Котору променио је неколико места становања: најпре је становао „на муљанској страни, тачно према Котору“, потом у Доброти и најзад у самом граду, у пространој кући поред Колеђате изнад Бокешке штампарије. Из личног живота био је и следећи податак: “Slobodne časove provodio sam najčešće u kafani Meneghello na Trgu od oružja, s neobično čestitim Melkom pl. Bassegli-Gozzom, malo nagluhim advokatom iz Dubrovnika i s prijateljem iz djetinjstva mi Jakom Ivetićem, koji je došao iz Dubrovnika da s ocem radi jedan gat u Kotoru, pa sam s njim (jer je

⁶ Колендић је оставио и по који податак о самој гимназији, као и о личном животу, који су употпуњавали слику о његовим которским данима. Записао је да је у гимназији било мало ђака, једва више од 160, но то му није олакшавало посао јер је био почетник, али му је остављало више времена да припрема професорски испит. Пошто је недостајало наставника, поред српскохрватског предавао је у неком периоду и латински језик, математику, историју, земљопис и филозофију. Из истог разлога, напомињао је, чак су неки професори из пензије ангажовани да предају.

imao motorni čamac) imao prilike da obađem sva mještanca raskošnog bokeljskog zaliva, pogotovo kad bi koje mjesto slavilo“.

Слика 3. Зграда у Котору у којој је становао П. Колендић (фот. З. Чубровић)

Занимање за културну прошлост Боке, посебно за њену књижевност, којом се позабавио већ у време боравка у Котору, када је у приватним библиотекама старих бокелских породица, архиву которске бискупије, понешто и у архиву которског поглаварства почео да трага за рукописима и документима, није га напуштало ни када се потпуно одвојио од Котора и усредредио се на друге научне теме. И тада, и касније, преписивао је которске рукописе и акта, проучавао их, трагао за њиховим изворима, успостављао биографије њихових аутора, о чему сведочи грађа која се сачувала у његовом легату⁷. У њој су сачувани, често и колационирани са другим манускриптима, преписи изворних рукописа књижевних дела, чак и штампаних, који су Колендићу били неопходни за сопствене студије, списа Вицка Болице, Андрије Змајевића, Антуна Замбелића, Николе Луковића, Ивана Антуна Ненадића, Марка Антонија Грегорине, Срећка Вуловића, биографске белешке о Вицку Болици, Николи Луковићу, Крсту Ивановићу. Занимљиво је да се међу његовим преписима и ретким књигама које су припадале приватној Колендићевој библиотеци (сада у НБС) налазе и препис штампане књиге Ивана Антуна Ненадића *Sciambek satarissan Boxiom desnizom sa slavno junasctvo i dobiche Marka i Josa knesah i vitesah bracche Ivannovichia i gnihove druxbe...Spievagne sloxeno po d. Ivannu A. Nennadichiu iz Perasta...* из 1757, и исписи из рукописа овога дела и само издање (по неким ситним одступањима, види се да је користио још неки препис). Ово је само једно од сведочанстава са коликом се акрибичношћу односио према грађи на основу које су настајали његови радови.

Највреднији његов прилог проучавању књижевности Боке Которске је расправа о значајном которском песнику XVII века Вицку Болици и његовом спеву *Живот блажене Озани*⁸. Сачувана је читава грађа коју је Колендић темељно прикупљао за ову тему: препис рукописа *Scivot blascene Ossanne, sloscen po G.nu Vicenzu Bollizzi vlastellinu kottorskomu prikasan mnogo posctovanoj G.gi suor Kattarini Buchicha, priuri manast.a Svetoga Pavla reda Svetoga Dominika, svojoj brattucedi. U Kotoru Mato Richianovich pisa na 1671. 11 Febrara*, белешке и исписи о Вицку Болици⁹. Занимљиво је да је Колендић суштину те своје студије, која је изишла у гласилу Скопског научног друштва 1925. представио и на редовном састанку Друштва у Скопљу, које се са много ентузијазма посвећивало стручним расправама о научним проблемима свих врста у време тек основаног Скопског универзитета. Ширу белешку о Колендићевом излагању о Блаженој Озани

⁷ Видети: Легат Петра Колендића, ПКЛР 2.

⁸ Боличин "Живот блажене Озани", Гласник Скопског научног друштва, Скопље, 1925, I, 2, 343-350.

⁹ Легат Петра Колендића, ПКЛР 2/168

донео је лист “Вардар”¹⁰.

“Г. Др Петар Колендић, декан филозофског факултета, одличан познавалац књижевности и културе Далмације... приказао је “Живот Блажене Хозане“ од Вицка Болице, которског племића с почетка 17. века“. Наведени су најважнији делови о Озанином пореклу, од њеног рођења “у православном селу Команима катунске нахије“, преко доласка у Котор, приступања католичкој цркви, оснивања женског манастира, боравка дугог пола века у Светом Павлу, до угледа који је уживала за живота и после смрти (1565), када је слављена као светица. Не упуштајући се у књижевну вредност стихова о Блаженој Озани, коментатор је парафразирао Колендићев закључак из расправе, који је осветљавао тренутак културне историје.

О Блаженој Озани настало је крајем XVI и у XVII веку неколико књижевних састава, који у Колендићево време још увек нису били проучени, са доста недоумица, нејасноћа и непознаница које су их пратиле. Кружили су у Котору преписи анонимне песме о светици. У жељи да расветли ову књижевну тему, Колендић је истражио све изворе, корак по корак је пратио пут којим су стихови о Блаженој Озани прелазили и у потпуности разјаснио генезу *Живата Блажене Озана*. За живот потоње Блажене Озана најпре се заинтересовао доминиканац Серафино Раци (1531-1611), аутор историје Дубровника (1595), који је био у Котору као коризмени проповедник 1589. године. Пошто је за време боравка у Котору упознао величину култа Блажене Озана, који је већ уживала, на основу латинског превода неког оригиналног житија, житијних и других прича које су о њој кружиле и на основу биографије написане на италијанском језику коју је нашао у Котору, а коју је написао савременик Озанин Иван Болица Бона, Серафино Раци је саставио спис, на италијанском језику, *Vita della reverenda serva di Dio la madre suor Ossanna da Cattaro...* Објавио га је у Фиренци 1592. Ово Рацијево дело је преведено са италијанског језика почетком XVII века. Решавајући загонетке око преписа и изгубљених рукописа, Колендић је дошао и до списка *Scivot Blascene Ossanne sloscen po G.nu Vicenzu Bollizzi vlastelinu Kottorskomu*, испеваног у стиховима. Његов аутор је био Вицко Болица. Колендић је утврдио да то није био оригиналан рукопис већ препис Мата Рићановића, начињен у Котору 1671. (“V Kottoru Mato Richianovich pisa na 1671. 11 Febrara“). Потом је, на основу опсежних истраживања матичних књига и друге архивске которске, али и књижевне грађе васпоставио биографију овог писца и приближно је одредио да је песма настала крајем треће деценије XVII века, уз претпоставку да је све било у славу Озаниној предстојећој беатификацији. Закључио је да “Боличина песма у ствари није друго, него римовано Рацијево житије, управо прва петина тог житија, то

¹⁰ *Девојче из Црне Горе, светица католичке цркве*, Вардар, независни дневник Јужне Србије, Скопље, 15. XII 1925, I, 7

јест док се Хозана затворила у свој манастир“.

У овом прилогу Колендић је песму (понегде се назива и спевом) и објавио из рукописа, под насловом *Живот Блажене Озанае сложен по господину Виченцу Болици властелину которскому*. Без обзира на стварни уметнички досег песме, Колендић је истицао да је она значајна “због тога што нуди један од ретких примера песничког рада у Котору прве половине седамнаестог века“. Осим тога, песма је и “културни документ како је једно сиротно православно девојче оставив црногорски крш успело да се попне на олтару католичке цркве“, наглашавао је Колендић, парафразирајући Рација (“I parenti suoi furono christiani ma impero della setta de i Greci detti Rasciani, i quali in molte cose discordando dalla chiesa Romana, oggi da noi, come scismatici sono tenuti“)¹¹.

Допринос упознавању, тада још увек непроучене књижевности Боке Которске старијих епоха јесте и кратка Колендићева расправа о књижици која је под именом дон Николе Луковића, а под насловом *Разговор краљице Лидије из пакла* [Razgovor kraglice LIDIE IZ PAKLA istomacen u slovinskomu jeziku i slohen u rjessancu od gospodina dun Nicola Lukovichia] објављена у Венецији 1775¹². Колендић је утврдио да дело није оригинално, већ превод једног фрагмента (епизоде о Лидији и Аместу) из епа *Бесни Орlando*. Аутор тог препева, који се сачувао у једном дубровачком зборнику с краја XVII и раних година XVIII века био је неки Дубровчанин. Током анализе препева, Колендић је, у првом реду на основу језичких својстава, закључио да је тај препев извесни дон Никола Луковић из Прчања преписао и језички прилагодио своје крају (иако није успео да избегне све особености дубровачкога говора).

У одгонетању личности тог Луковића, од велике помоћи Колендићу је био тек објављени рад о њему који је написао “један његов даљњи рођак, садашњи жупник у Прчању дон Никола Луковић“¹³. Ту је Колендић нашао биографске податке о Луковићу, да је рођен 1650, да је после служења у Рисну, Столиву, Луштици, Кртолима био жупник у Прчању (“од 15. јануара 1698 додајемо ми“ – записао је Колендић као свој додатак), где је умро 1728. Према Колендићевом разјашњавању, пошто је Луковић био познат у жупи по својим песмама (помиње се као његова божићна песма *Спомени се од спасења*), а како се веровало да је он написао “Лидију“, која се читала из рукописа, његови сродници су, пет деценија после његове смрти, објавили *Разговор краљице Лидије из пакла*. Истражујући ову тему и даље, Колендић је наишао на преписе ове књижице, од којих је један “преписан делимице и

¹¹ Боличин “Живот...“, 347.

¹² Луковићева “Лидија из пакла“, Јужни преглед, Скопље, 1933, VIII, 473-478.

¹³ Nikola Luković, *Don Nikola Luković, glagoljaš i narodni pjesnik*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split, 1932, L, 350.

Слика 4. Поглед на испосницу у Цркви Св. Павла

ћирилицом“ (“исписана од мене Франческа Петра Луковића на 7. коловоза 1835. у Прчању“)¹⁴.

Дао је Петар Колендић и прилог једној расправи о пореклу патријарха Арсенија III, за кога се у историографији тек почетком XIX века помињало да је са Цетиња. Колендић је изнео и представио старији извор, из XVII века, који се сачувао у *Љетопису црковном* Пераштанина Андрије Змајевића¹⁵. Пренео је из тог рукописа изворни запис Змајевићев како су, попут Црнојевића и Змајевићи побегли “за не остати под облашћу турском“ на млетачку територију, “... а они осташе у Црној Гори кршћани и сада како кнезови земље владају, од њих се у Цетиње роди Арсеније, пећки патријарка српске земље, Бугарске, Босне и Арбаније по начину србскому свијех метрополита начелник, који сада речене државе духовнијем начином угодно влада“. Како су били савременици, Змајевић је износио непосредну импресију о патријарху који је тада имао тек тридесет и две године и истицао његов значај: “Наш драги пријатељ и у владању реченога краљевства Сервије (кога се сада и ми недостојни начелник по обичају Свете Римске Цркве находимо) како је другбеник, дао Бог, да у послуху Светога Пристоља буде како и Свети Сава, на мјесто кога сједи“.

Сви ови Колендићеви књижевноисторијски прилози осветљавали су поуздано део књижевне прошлости Боке и показивали путеве којима даља истраживања треба да се крећу.

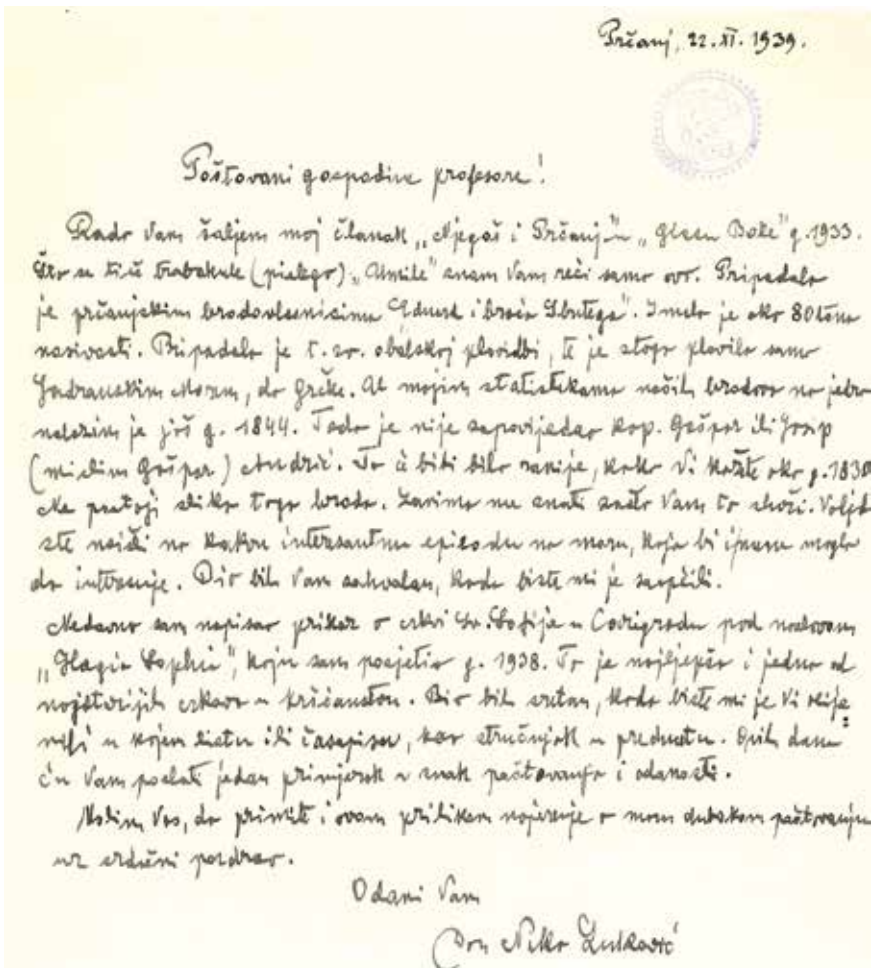
Колендићево занимање за књижевне старине Боке Которске, иако је касније ретко писао о њима, никада није престајало. Као и за све области којима се бавио, непрестано је истраживао изворе, сакупљао грађу, обилазио приватне архиве и библиотеке или се, посебно јавно, обраћао за разне информације у жељи да сакупи и сачува што више грађе у којој је садржана, скривена од јавности, богата културна историја овога простора. О тој заинтересованости сачувано је доста података у преписци коју је током година водио са савременицима, а који сами по себи дочаравају слику одређених времена, посебно културних и књижевних збивања. У тој преписци налази се и неколико писама дон Ника Луковића, која сведоче о њиховим научним и пријатељским додирима. Та су писма, с једне стране, била богата књижевноисторијским и сличним подацима, које су, најусрдније један другоме слали, а, са друге, на тренутке су осликавала културни живот тога времена, али и личности оба кореспондента¹⁶.

¹⁴ Колендићеви преписи тог дела, који су му служили док је писао расправу, сачувани су у његовој оставштини, ПКЛР 2/165.

¹⁵ *Андрија Змајевић о патријарху Арсенију III*, Гласник Скопског научног друштва, 1927, II, 291.

¹⁶ ПКЛР /4/2 .Сачувана су четири писма и један телеграм, из 1939, 1947, 1968. и 1969. године.

Најстарије сачувано писмо, датирано у Прчању 22. новембра 1939. показује да је њихова преписка започела већ раније, јер је то био Луковићев одговор на претходно Колендићево писмо. Овај одговор унеколико разоткрива и садржај Колендићевог писма: у њему је тражио од Луковића да му пошаље свој чланак *Негош у Прчању*, објављен у “Гласу Боке“ 1933, али и низ специфичних обавештења о једној прчањској трабакули која је припадала прчањским бродовласницима “Едуард и браћа Сбутега“ (што је, највероватније, било потребно Колендићу за неки рад). Поред одговора, Луковић је писао Колендићу да је годину дана раније, 1938. посетио Свету Софију, да је написао један “приказ о цркви Св. Софија у Цариграду“ (“то је најљепша и једна од најстаријих цркава у кршћанству“) да ће му послати тај прилог с молбом да га оцени.

Слика 5. Писмо Ника Луковића, Прчањ, 22.11.1939.

Преписка која се наставила после Другог светског рата показује да су њихове међусобне књижевне везе остале живе, садржајне и блиске. Писмо Луковићево из 1947, као вероватни одговор на молбу Колендићеву да сазна библиографске податке о написима о Његошу, којим се, иначе, дуго бавио, садржало је вести о периодици тога времена.

Prčanj, 14. VI 1947.

Poštovani i dragi Gospodine Professore!

“... Sada u Boki ne izlazi nijedna novina zbog tehničkih razloga, ali se radi na tome, da nastavi rad “Nova Boka“, koja je bila počela izlaziti odma poslije oslobođenja i koja je izlazila pola godine i donosila veoma lijepih savremenih članaka. Nego mi se služimo kao glasnikom za Boku listom “Pobjeda“, koja izlazi na Cetinju dvaput sedmično. “Pobjeda“ je, počevši od januara ove godine donijela dosta članaka o Njegošu, pa i nekoliko mojih. Ovi radovi u “Pobjedi“ od oslobođenja (u vezi sa Njegošem) do 7 juna 1847 navedeni su u jubilarnom broju istoga lista od 7 juna o.g., br.33. Od ostalih, listova i časopisa, koji su se prilikom stogodišnjice Gorskog vijenca u našoj republici bavili Njegošem, navodim Vam ove: “Stvaranje“, “Ilustrovana Pobjeda“, “Omladinski list (pokret)“, “Naša žena“. Svi ovi listovi i časopisi izlaze na Cetinju. Najviše je donio o Njegošu, poslije “Pobjede“, časopis “Stvaranje“. I radove o Njegošu u ovim drugim listovima i časopisima nećete navedene također u istom broju “Pobjede“. To je sve čim Vas mogu poslužiti u ovom pitanju...”

У овом писму, даље, моли Колендића да му пошаље примерак “Гласника Скопског научног друштва“ са прилогом о непознатој Његошевој песми, која се сачувала само у италијанском преводу који је Колендић пронашао. Није навео наслов Колендићевог прилога¹⁷, али га је касније високо оценио. Обавештавао је Колендића и да је 1. јуна 1947. на кући у којој је Његош боравио у Прчању - у којој се одмарао, певао и написао своју опоруку – постављена плоча и послао му је њену фотографију¹⁸.

Сарадња и научно пријатељство се несумњиво одржавало и у наредним годинама, до пред крај живота двојице пријатеља. Луковић је телеграмом честитао Колендићу 86. рођендан, 1968, као и високо државно признање које му је додељено поводом 65 година научног рада и 85. годишњице живота,

¹⁷ По свему, могао је мислити на рад Његошев “Глас Каменистака“ у талијанском преводу Петра Сентића, штампаном у Споменику СКА (1941, XCIV, други разред, 73, 1-49), а не у “Гласнику Скопског научног друштва“.

¹⁸ На крају Луковићевог писма Колендић је додао натпис са плоче:

U ovoj se kući odmarao
pjevaо i svoju oporuku napisao
Petar II Petrović Njegoš
MONF PRČANJ
MCMXLVII

и упутио два писма, током фебруара 1969, непосредно пре Колендићеве смрти, који је преминуо 14. IV 1969. Иако је тада Колендић био већ болестан, њихови књижевни “разговори“ су још увек трајали.

Слика 6. Телеграм Ника Луковића поводом 86. рођендана

Из Прчања, 4. фебруара 1969, Нико Луковић је захваљуивао Колендићу на послатом писму, тражио је нека обавештења о теми којом се бавио, али је, истовремено и сводио своје личне импресије о Колендићу, о значају његовога рада и о њиховом пријатељству.

“... Mnogo sam Vam zahvalan i smatram se osobito počastvovanim Vašom ljubaznom pažnjom prema meni. Mnogo se toga izmijenilo u našem dugom životu. Vi ste svojim radom na vječita vremena zadužili naš narod i zemlju. Ne znam da li ima koga na području srpskohrvatskog jezika koji bi Vas mogao dostojno zamijeniti na polju istorije književnosti. Da nije ništa drugo nego otkriće Njegoševog “Glasa kamenštaka“, bilo bi dovoljno“.

Распитивао се у овом писму о једном рукопису *Разговора Исусовог са апостолима*, из XVII или XVIII века, анонимног Пераштанина, за који зна да се раније занимао и Колендић. Пошто никада није видео тај “саставак“, молио је Колендића само да му каже којој “грани књижевности“ припада. Објашњавао је и разлоге свога интересовања. Наиме, њему се обратио администратор Которске бискупије монсињор Грација Ивановић (коме се, подсећао је Луковић, Колендић својевремено обраћао “у питању конта Ивановића у вези са Његошем“), са молбом да одржи проповед “да на пету

неђењу [неђељу] коризме“ (23. о.м. /т.ј. фебруара) у Катедрали Светог Трипуна на тему “миса у уметности и у културном животу човечанства“. Нико Луковић је изложио детаљно и концепцију своје проповеди:

“... Predmet sam podijelio ovako: “Slikarstvo, skulptura, minijature (misali), književnost, muzika“. То што Вас питам, служило би ми за dio govora о “književnosti“.

На крају писма поново се вратио на тему мисе:

“... Je li Vama još stogod poznato ... iz istorije književnosti, naše ili strane, u vezi sa Misom? Ja sam spomenuo... Tolstojevo “Uskrsnuće“ i peraški dijalog između Hrista i apostola. Govor će trajati 40 minuta... Tolstoj opisuje liturgiju, čini mi se, negdje u Sibiru („Uskrsnuće“).

Између ова два дела писма, у којима је реч о предмету проповеди за коју се Луковић припремао, унео је и једну драгоцену реминисценцију. Најпре је исказивао лично задовољство, што би био у прилици да, кад буде говорио о књижевности, помене и Колендића, а све то добија на значају у доба обележавања 800. годишњице Которске катедрале, и то обогатио својим сећањем на дане када је Колендић почетком XX века био професор у Котору:

“... То што Вас питам, служило би ми за dio govora о “književnosti“. Tako bih bio zadovoljan da mi se pruži prilika da ponovno spomenem Vaše časno ime u 800 godišnjoj katedrali, koju ste VI posjećivali za vrijeme Vaše profesorske službe na kotorskoj gimnaziji, gdje ste ostavili najljepšu uspomenu. То је било prije Prvog svjetskog rata. Ja sam tada već bio u mom Prčanju i Vas se dobro sjećam. Tada je na našoj gimnaziji predavao i pok. B. Lazzarić Prčanjas... [кога се, иначе, Колендић сећао много касније наводећи да је био “одличан класичар и златан као друг.“]...“

Као и увек, поздрављао га је са дубоким уважавањем, захваљујући на помоћи, и са жељом за дуги живот.

“... Hvala Vam na dosadašnjim i budućim uslugama, a osobito na Vašoj pažnji, koju mi ukazujete. Želim Vam dug život.“

На ово писмо Колендић је, иако тада већ веома слаб, одмах одговорио, на чему му је Нико Луковић захвалио у последњем писму из Прчања, 23. фебруара 1969.

“Ja sam Vam na mnogo čem zahvalan iz prošlosti, kada ste Vi svojim sjajnim objavljivanjima bogatili našu istoriju književnosti, u kojoj ste Vi još i do danas nenadmašan, osobito u istraživanjima Njegoša. Vi ste, najpre, u kulturnom pogledu zadužili naš narod i zemlju na vječna vremena, kao malo ko. Želim Vam još dug život na ponos našega roda“.

Петар Колендић је преминуо после непуна два месеца, 14. априла 1969. године. Следеће године није било у животу више ни дон Ника Луковића. Са последњим писмима Ника Луковића упућеним уважаваном

пријатељу и научнику, у којима је оживљен Колендићев боравак у Котору крајем прве и почетком друге деценије XX века, када је, на самом почетку каријере, био професор у гимназији, у којој је оставио “најљепшу успомену“, шест деценија касније заокружавала се једна од значајних “тема“ Колендићевог рада. Бавећи се том бокељском “темом“, обогатио ју је вредним културноисторијским и књижевноисторијским доприносима.

Прчањ, 23. II 1969.

Увек сјенјени дозријели професоре!

Овдје сам сте ме првобитно именовали и расјетили појиме ристом. За сваки Вам на многојестин захваљујући и предлажем, да се сте Ви појиме сјојиме објављујућиме бодити мањ и исторична књижевности, у којој сте Ви још и до данас нематеријално, особито у историјској науци. Ви сте, појиме, и културног погледа сачували појиме и сачували на сјојиме времена, јер мако сте. Јелима Вам још дајте још на још мако мако.

Примите са поштовањем дозријелима сјојиме појиме и сачували сачували и сачували мако Ви мако.

Нико Луковић

Zlata BOJOVIĆ

PETAR KOLENDIĆ AND THE BOKA KOTORSKA BAY

Summary

This paper examines the many-sided scientific and other connections that existed between one of the most significant literary historians from these regions in the 20th century Petar Kolendić (Dubrovnik, 1882 – Belgrade, 1969), professor at the universities of Skopje and Belgrade, academician, and the Boka Kotorska Bay. The earliest connections date from the first years of the 20th century when, having completed his studies in Vienna, young Kolendić in the middle of the year 1908 he got his first job as an intern teacher at the Grammar School in Kotor, where he stayed during the following three years. In that period he published some of his early scientific contributions in “Boka” and the “Report of Kotor Grammar School” (1909, 1910). It was the time when he started showing interest in the materials dealing with Petar II Petrović Njegoš available in Kotor. Later on he was interested in Kotor manuscripts and themes, some of which he treated in special scientific papers. His correspondence with the friends from Boka Kotorska contain particulars about the aforesaid, which also confirm Kolendić’s literary interest in in Boka in various periods, and present direct valuable evidence about the literary and cultural history of this region. In this paper we also pay attention to the letters with such contents sent to Kolendić by Niko Luković.

Key words: Petar Kolendić, Niko Luković, Vicko Bolica, Blažena Ozana (Blessed Ozana), Kotor Grammar School